

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

04053, м. Київ, вул. Артема, 52-А
Телефон / факс 226 – 31 – 80, 489 – 08 – 60
E-mail: info@naps.gov.ua / Web-сайт: naps.gov.ua

2-6/15 № 27.01.2014
На № _____ від _____

Голові комісії з фізики, прикладної фізики і астрономії
Науково-методичної ради з питань освіти МОН України,
декану фізико-технічного факультету Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна, доктору
фізико-математичних наук, професору І. О. Гірці

Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти

Міністерству освіти і науки України

Національній академії наук України

Редакції Всеукраїнського громадсько-політичного
тижневика «Освіта»

Шановний Ігорю Олександровичу!

Лист за Вашим підписом стосовно Національної стандартної класифікації освіти (далі – НСКО), що 30 грудня 2013 р. надійшов до НАПН України, за дорученням президента академії розглянуто. Дозвольте подякувати Вам за фахову увагу до згаданого актуального для вітчизняної освіти документу. Оскільки лист відображає позицію та прагнення певної групи фахівців і направлений в органи, що займаються формуванням, визначенням і реалізацією державної освітньої політики, він потребує аргументованих коментарів і відповідних пояснень з метою конструктивного порозуміння та вироблення обґрунтованих рішень.

Насамперед, стосовно тверджень, викладених у листі, які неадекватні дійсності.

Перше. Не можна погодитися, що «оприлюднений на сайті НАПН документ є майже ідентичним перекладом іншого документу – Міжнародної стандартної класифікації освіти 1997 року (МСКО-1997), тобто документу який за визначенням не може відображати суттєві зміни у світовій системі освіти за останні п'ятнадцять років її розвитку», принаймні з двох причин.

По-перше, МСКО-1997 передбачає лише 7 років, МСКО-2011 – 9 років (для вищої освіти враховано болонські цикли), проект НСКО – 10 років освіти відповідно до

кількості кваліфікаційних рівнів Національної рамки кваліфікацій (НРК). Крім того, МСКО-1997 оперує поділом освітніх програм на А, В і С типи, натомість проект НСКО, як і МСКО-2011, поділяє освітні програми та кваліфікації за орієнтацією на загальні (академічні) і професійні (прикладні) та невизначені. У МСКО-2011 уперше застосовано стандартну класифікацію освітніх кваліфікацій, що прийнято в проекті НСКО. Проект НСКО, як і МСКО-2011, пропонує трицифрову кодифікацію освітніх програм і досягнень, якої немає в МСКО-1997, і таке інше [1; 13; 14].

По-друге, для спростування (принаймні частини) цитованого твердження достатньо порівняти загальну структуру МСКО-1997, МСКО-2011 і проекту НСКО. Цитата є прийнятною лише в тому, що МСКО-1997 «за визначенням не може відображати суттєві зміни у світовій системі освіти». Власне через це на 36-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО у 2011 р. МСКО-1997 замінено на МСКО-2011, яка і покладена в основу проекту НСКО [1; 14]. Така вже передова світова практика, що національні документи розробляють сумісними із сучасними міжнародними аналогами, цикл перегляду та модернізації яких має тенденцію до скорочення.

Відтак, «Зазначене вище» не може викликати «серйозні побоювання принаймні за майбутнє вітчизняної вищої освіти і, як наслідок, науки і техніки, оскільки за цей час найбільші зміни торкнулися надзвичайно важливого для вищої освіти питання про галузі освіти та підготовку магістрів. Це стосується як переліку так званих широких галузей освіти, так і переліків вузьких галузей (напрямів) та деталізованих галузей (спеціальностей)».

Друге. Останнє («у проекті НСКО так само, як і в МСКО-1997, до напряму «Фізичні науки» віднесено лише три спеціальності – «Хімія», «Геологія» і «Фізика», в той час як у МСКО-2011 до цього ж напряму входять (у точній відповідності з оригінальним текстом МСКО-2011) наступні спеціальності: «Астрономія і космологія», «Фізика», **інші суміжні науки**, «Хімія», **інші суміжні науки**, «Геологія», «Геофізика», «Мінералогія», «Фізична антропологія», «Фізична географія» **та інші науки про Землю**, «Метеорологія» **та інші науки про атмосферу, включно із дослідженням клімату**, «Океанографія», «Вулканологія», «Палеоекологія») знову-таки стверджується з точністю до навпаки.

Якщо бути дійсно точним, то друга частина цитованого речення якраз викладена «у точній відповідності з оригінальним текстом» МСКО-1997, а не МСКО-2011. Адже, у тексті МСКО-2011 зазначається, що її галузева складова, яка станом на 2011 р. тимчасово подана в редакції МСКО-1997, буде переглянута в спеціально розробленій МСКО: галузі освіти та підготовки (далі – МСКО(Г)-2013) із застосуванням трирівневої ієрархічної класифікації та кодифікації освітніх галузей згідно з досвідом Європейського Союзу (ЄС) і Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [14, с. 73]. Це було виконано, оприлюднено на сайті ЮНЕСКО та винесено на розгляд 37-ї сесії її Генеральної конференції в листопаді 2013 р. [15], у роботі якої взяв участь міністр освіти і науки України Д. В. Табачник. Тому твердження листа, що «як і в МСКО-1997, до напряму «Фізичні науки» віднесено лише три спеціальності – «Хімія», «Геологія» і «Фізика» є помилковим. Останнє стверджує саме МСКО(Г)-2013, а не МСКО-1997.

Такі неточності, мабуть, не в останню чергу походять від того, що з 1976 р. (з моменту запровадження МСКО-1976) [15, с.5] спочатку в СРСР, а потім в незалежній Україні до 2012-2013 рр. узагалі (на відміну від країн ЄС, ОЕСР) не переймалися ні МСКО, ні НСКО.

Слід зазначити, що за другим рівнем Класифікації галузей освіти та підготовки (1999) ЄС, переважну більшість країн якого важко звинуватити в освітньо-науковому примітивізмі, галузь EF44 «Фізична наука» складається з чотирьох галузей наступного, третього (найдрібнішого!) рівня класифікаційної ієрархії, а саме: EF440 «Фізичні науки (широка програма)», EF441 «Фізика», EF442 «Хімія», EF443 «Геологія» [12, с.2]. Це, якщо виключити широку програму, абсолютно те саме, що пропонує МСКО(Г)-2013 [15, с.17] та проект НСКО [1, с.48]. Натомість МСКО-1997 містить лише дворівневу кодифікацію галузей освіти, доповнену деталізованим описом галузей на другому (найдрібнішому) ієрархічному рівні [13, с.41-45]. Можливо, певні заперечення викликати запропонований в НСКО переклад англійського словосполучення «Earth science» як «Геологія», але семантика при цьому повністю збережена [14-15]. Використання в українському варіанті терміну «Науки про землю» суті справи не міняє. Загалом при перегляді концепцій класифікацій неодмінно уточнюється й термінологічно-поняттєвий апарат.

Третє. Зауваження, що «Виділене жирним шрифтом означає, що цей список у залежності від країни може включати в себе також низку інших магістерських спеціальностей, таких, як наприклад, «Експериментальна ядерна фізика та фізика плазми» або «Медична фізика», які є у затвердженому (постанова КМ України від 27.08.2010) переліку магістерських спеціальностей України» зовсім не заперечується МСКО(Г)-2013, а навпаки, нею дається чіткий алгоритм їх урахування [15, с.8-10].

Справді, 80 деталізованих галузей МСКО(Г)-2013, що в проекті НСКО умовно названі також спеціальностями, є класифікаційними і жодним чином не обмежують будь-яку практику функціонування реальних переліків спеціальностей [4; 5; 9]. У згаданому випадку «Фізики» це може бути й «Експериментальна ядерна фізика та фізика плазми» тощо. Стосовно «Медичної фізики», то для такого роду міждисциплінарних галузей в МСКО(Г)-2013 також передбачено існування і спосіб класифікації будь-яких комбінованих «міждисциплінарних» та «розширених» деталізованих, вузьких і навіть широких галузей та їх відповідної кодифікації [15, с.8], одним з багатьох представників яких і є «Медична фізика». Тому запропонувавши системні правила класифікації та кодифікації освітніх галузей, ЮНЕСКО, яка представляє 195 країн світу, в МСКО(Г)-2013 висловлюється за подальшу недоцільність фіксації надто подрібненої стандартизації галузевої підготовки згідно з деталізованими описами МСКО-1997. Крім того, у разі виникнення абсолютно нових деталізованих, вузьких і широких галузей передбачено віднесення їх до категорій «не визначено» та «не класифіковано» (те, що Ви називаєте «інші») із зазначенням відповідного коду.

По суті, концепціями і МСКО-2011, і МСКО(Г)-2013, і проекту НСКО стверджується не детермінуючий, а лише класифікаційний, ідентифікаційний (у крайньому разі, доцільно орієнтуючий) принцип відображення (та спрямування)

реального галузевого різноманіття освіти. Яка фактична галузева структуризація національної освіти буде у вигляді переліків (галузей, напрямів, спеціальностей) визнана оптимальною – справа вітчизняних фахових домовленостей (з оглядом на НСКО) у сфері освіти.

Разом з цим в умовах, говорячи мовою фізики, нерівноважного і нелінійного характеру суспільного (і освітнього) розвитку стає неможливим своєчасно та адекватно жорстко стандартизувати надто велику кількість дрібних спеціальностей. Тому загальнонаціональна стандартизація понад 500 магістерських спеціальностей [5] у сучасних умовах інноваційного розвитку справа, очевидно, безперспективна й фактично, що логічно, до кінця так і не доведена та вірогідно й не буде завершена. Адже подрібненість і негнучкість такої структури залишає тим більше прогалин у задоволенні змінних і виникаючих потреб, чим більша ця подрібненість і чим швидше змінюється інформація про навколишній світ. Європейський Союз, стосовно провідних країнах якого було б несправедливо говорити, що в них «на відміну від України, немає на сьогодні ядерної галузі промисловості, магістерська спеціальність «Експериментальна ядерна фізика та фізика плазми» є непотрібною», як зазначалося, з 1999 р. послуговується методологією гнучкої галузевої класифікації освіти, що використана в МСКО(Г)-2013 та за аналогією запропонована в проекті НСКО як одне з довершених і концептуально виправданих надбань прогресивного людства.

Порівняння класифікуючих переліків на рівні деталізованих галузей (найдрібнішому з трьох рівнів класифікаційної ієрархії) МСКО(Г)-2013, проекту НСКО, з одного боку, та Класифікації галузей освіти та підготовки (1999) ЄС, з другого боку, показує, що їхнє розходження (з урахуванням формулювань) не перевершує 15-20 відсотків. Це цілком закономірно з огляду на різний час (2013 і 1999 рр.) схвалення цих документів.

Четверте. У зв'язку із сказаним неможна прийняти і текст четвертого абзацу листа, а саме: «У вступній частині проекту концепції зазначено, що «створення НСКО відповідає завданням реалізації Стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 роки та Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». Немає жодних сумнівів, що подана концепція є непридатною для вирішення цих проблем, оскільки не відповідає сучасним реаліям національної та світової системи вищої освіти. До того ж нова НСКО має бути узгоджена і з Концепцією розвитку НАНУ на 2014-2023 роки», принаймні з трьох причин.

По-перше, проект НСКО є сучасним документом, оскільки спирається на МСКО-2011 та МСКО(Г)-2013, і жодним чином не на МСКО-1997, як стверджується в листі.

По-друге, проект НСКО має в першу чергу відповідати ключовим документам системи міжнародних економічних і соціальних еталонних класифікацій ООН, включаючи МСКО-2011 та МСКО(Г)-2013.

По-третє, рішенням Загальних зборів НАПН України «Концептуальні засади Національної стандартної класифікації освіти» ухвалено після доопрацювання проекту НСКО у співпраці з МОН України та з урахуванням громадського обговорення

запропонувати документ для затвердження в якості Національного класифікатора України: Національна стандартна класифікація освіти, тобто в якості лише класифікатора, інструмента ідентифікації освіти. Це потрібно аби вітчизняні освітні рівні, кваліфікації та галузі були міжнародно зрозумілими та визнаними. Відтак, майбутній національний класифікатор не коректно підпорядковувати практиці, хоч і важливої, але все ж суто наукової сфери – НАН України. До речі, порівняння МСКО(Г)-2013 та галузевої частини НСКО з Класифікацією галузей науки та технології ОЕСР, що діє з 2007 р. [16], засвідчує їх збіг у частинах, що кодифікуються, приблизно на 80 відсотків. За міжнародними критеріями сумісності ці порівнювані документи є принаймні несуперечливими. Натомість порівняння класифікуючих галузей останнього документа з Переліком наукових спеціальностей, за якими здійснюється підготовка наукових кадрів в Україні, [4] засвідчує дуже велике розходження, навіть у суто кількісних показниках.

П'яте. Незважаючи на те, що «Висока якість вищої освіти України в галузі точних наук є всесвітньо визнаною», хоча, судячи по кількості та часу здійснення кількох нобелівських і філдсовського лауреатів, не найліпшою, все ж складений на основі кращої світової практики проект НСКО не заслуговує на безапеляційне гноблення, на кшталт: «НСКО України не має бути ганебним перекладом з будь-якої, навіть міжнародної, кваліфікації (*правильно, класифікації, ред.*), щонайменше, по відношенню до фізико-математичних наук». І далі: «За цілою низкою параметрів запропонована концепція проекту НСКО є гіршою навіть за діючі на цей час національні документи, що регламентують систему освіти країни».

Якраз, навпаки, частина чинних вітчизняних нормативно-правових документів визнана явно застарілою і такою, що потребує невідкладного перегляду, зокрема відповідно до Плану заходів щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій, затвердженого МОН України і Мінсоцполітики 20 квітня 2012 р. [2; 7]

Шосте. Уперше в історії України, за прикладом інших успішних країн, проект НСКО розглянутий вченими-освітянами і оприлюднений саме для того, «аби до роботи над НСКО, окрім Міністерства освіти і науки та НАПН, були залучені провідні вітчизняні університети, які мають великий досвід підготовки фахівців саме за новими спеціальностями; НАН України, НАМН України, які є головними роботодавцями для випускників магістратури; а також інших роботодавців: представників виробництва та бізнесу», на чому Ви цілком справедливо наполягаєте і показує особистий приклад такого залучення.

На останок, кілька підсумкових зауважень щодо **концептуальних основ створення НСКО**. Адже, НСКО це не лише формалізована *матриця* забезпечення зрозумілості національних освітніх систем повсюдно у світі, вона також являє собою *методологію* системного бачення організації сучасної освіти.

Перше. НСКО щодо рівневої, орієнтаційної та галузевої стандартизованої класифікації освіти потрібна насамперед для міжнародного розпізнання та визнання української освіти (зокрема, магістерського, докторського і постдокторського рівнів) та наданих нею кваліфікацій в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Друге. НСКО, як і МСКО, має стандартизовано класифікувати освіту за великим, а не за дріб'язковим, рахунком.

Третє. НСКО повинна бути сумісною з МСКО в усіх основних вимірах.

Четверте. У проекті НСКО найбільше запитань викликає галузева стандартна класифікація освіти, яка за прикладом МСКО пропонується укрупненою відповідно до міжнародної практики. Наявність більш як 500 стандартизованих спеціальностей освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, магістра [5] і майже такої ж кількості (не співпадаючої з попереднім переліком) паспортизованих наукових спеціальностей для підготовки кандидатів і докторів наук [4] є з огляду на передову світову практику анахронізмом. Кількісне зменшення й узгодження укрупнених освітніх і наукових спеціальностей не суперечить їх подальшій конкретизації в статусі спеціалізацій і профілізацій, міждисциплінарних комбінацій та необхідних розширень, а також народженню й виділенню нових галузей різного рівня ієрархії в межах академічної автономії та академічних свобод закладів вищої освіти – основних продуцентів фахівців магістерського, докторського і постдокторського освітніх рівнів.

П'яте. Хоч Ви в цьому сумніваєтесь, шановний Ігоре Олександровичу, однак створення НСКО дійсно відповідає завданням реалізації Стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 роки та Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалених указами глави держави, упровадження НРК, затвердженої урядом [3; 8; 11]. Більше того, безпосередньо пунктом 10 Плану заходів щодо реалізації у 2013 році положень Стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 роки, затвердженого Указом Президента України від 23 квітня 2013 р., на МОН України покладено розроблення за участю НАПН України концепції НСКО [10]. Пунктом 2 плану заходів з реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 вересня 2013 р. № 686, МОН України зобов'язане розробити та затвердити концепцію НСКО [6].

Шосте. Ставлячись з повним розумінням до важкості здійснення назрілого укрупнення напрямів і спеціальностей підготовки бакалаврів, спеціалістів, магістрів (та негативний попередній досвід такого «укрупнення», яке завершилося подрібненням), за результатами конструктивного обговорення та фахових консультацій, зокрема в межах робочої групи МОН України, цілком можливий сценарій, за яким вітчизняні переліки освітніх напрямів і спеціальностей, а також наукових спеціальностей будуть скорочуватися (в смислі укрупнюватися) поступово. Припустимо також, що в процесі обговорення проекту НСКО вона в галузевій частині матиме не 80 деталізованих галузей, а, скажімо, 100. Однак надто розширений останній перелік знову-таки спричинятиме його національну та міжнародну трудність і неефективність у застосуванні. Адже, з-поміж основних ідей МСКО(Г)-2013 – визначення мінімальної (у даному випадку 80) базових (так би мовити ортогональних, тобто таких, які за основним змістом не перетинаються між собою), деталізованих галузей, і які дають змогу зрозуміло (необхідно і достатньо) всеохопно класифікувати будь-які існуючі напрями та спеціальності, включаючи «Експериментальну ядерну фізику та фізику плазми» і «Медичну фізику». Адже,

очевидно: класифікатор, яким має стати НСКО, не повинен і принципово не може поіменувати все (що є і що буде) з того, що він класифікує.

Сьоме. З характеру Вашого листа випливає (і це показало обговорення на Загальних зборах НАПН), що при доопрацюванні проекту НСКО доцільно відмовитися від національних назв вузьких галузей як «напрямів», а деталізованих галузей як «спеціальностей», оскільки це вносить певні непорозуміння в розмежування класифікаційних переліків галузей та реально існуючих переліків галузей, напрямів і спеціальностей підготовки, що підлягають класифікації. Інакше, галузеві переліки НСКО не повинні виступати державними стандартами вищої освіти. Водночас галузева частина НСКО має стати потужним (передовсім методологічним) інструментом модернізації вітчизняних галузей, напрямів і спеціальностей освіти.

Тут доцільно провести аналогію у функціональному призначенні НСКО та НРК. Адже, НРК слугує інструментом ідентифікації, класифікації будь-яких (і актуальних, і потенціальних) кваліфікацій за рівнем їх складності, а не для визначення фактичного переліку цих кваліфікацій.

Крім того, можливо, за прецедентом МСКО(Г)-2013 та з урахування важкості модернізації освіти широким фронтом варто розмежувати НСКО на дві – рівневу (НСКО: рівні освіти) і галузеву (НСКО: галузі освіти), аби не гальмувати прийняття в цілому схвальну рівневу стандартну класифікацію.

Насамкінець, корисні літературні джерела:

1. Національна стандартна класифікація освіти України (концепція): проект [Електронний ресурс] : <http://naps.gov.ua/uploads/files/sod/NSKO.pdf>.
2. *Рашкевич Ю. М.* Класифікація освіти в контексті запровадження національної рамки кваліфікації і 3-го циклу навчання [Текст] / Ю. М. Рашкевич, С. К. Андрейчук // Педагогіка і психологія: Вісник НАПН України. – 2013. – № 1. – С. 36-42.
3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова Каб. Мін. України від 23 лист. 2011 р. № 1341 [Електронний ресурс] : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.
4. Про затвердження Переліку наукових спеціальностей: наказ Мін. освіти і науки, молоді та спорту № 1057 від 14 верес. 2011 р. [Електронний ресурс] : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/23852/.
5. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра: постанова Каб. Мін. України від 27 серп. 2010 р. № 787 [Електронний ресурс] : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-%D0%BF>.
6. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: розпорядження Каб. Мін. України від 4 верес. 2013 р. № 686 [Електронний ресурс] : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/686-2013-%D1%80>.
7. Про затвердження Плану заходів щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій: наказ Мін. освіти і науки, молоді та спорту, Мін. соц. політики № 488 / 225 від 20 квіт. 2012 р. [Електронний ресурс] : <http://osvita.ua/legislation/other/29034/>.
8. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Презид. України від 25 черв. 2013 р. № 344 [Електронний ресурс] : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.

9. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра : постанова Каб. Мін. України від 13 груд. 2006 р. № 1719 [Електронний ресурс] : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-%D0%BF>.
10. Про План заходів щодо реалізації у 2013 році положень Стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 роки : Указ Презид. України від 23 квіт. 2013 р. № 229 [Електронний ресурс] : <http://www.president.gov.ua/documents/15665.html>.
11. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки : Указ Презид. України від 1 лют. 2012 р. № 45 [Електронний ресурс] : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>.
12. Classification of Fields of Education and Training (1999) [Electronic resource]. – URL : http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=LST_NOM_DTL_LINEAR&StrNom=CL_FIELD99&StrLanguageCode=EN.
13. International Standard Classification of Education. ISCED 1997 / UNESCO [Electronic resource]. – URL : <http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/isced97-en.pdf>.
14. International Standard Classification of Education. ISCED 2011 / UNESCO [Electronic resource]. – URL : <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-2011-en.pdf>.
15. International Standard Classification of Education: Fields of Education and Training 2013. ISCED-F 2013 / UNESCO [Electronic resource]. – URL : <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-37c-fos-review-222729e.pdf>.
16. Revised Field of Science and Technology (FOS) Classification in the Frascati Manual [Electronic resource]. – URL : <http://unstats.un.org/unsd/EconStatKB/Attachment332.aspx>.

З повагою і запрошенням до подальшої співпраці

перший віце-президент НАПН України,
національний експерт з реформування
вищої освіти в Україні

В. І. Луговий

27 січня 2014 р.